УДК 94:327 (73+597.3) “1961/1963”

А. В. Гончаренко

ЕВОЛЮЦІЯ МІЖНАРОДНОЇ ПОЛІТИКИ США ЩОДО В’ЄТНАМУ, 1961–1963 рр.

У статті досліджено еволюцію міжнародної політики США щодо В’єтнаму в 1961–1963 рр. Охарактеризовані причині підтримки Вашингтоном південно-в’єтнамського уряду в Сайгоні. З’ясовано роль президента США Джона Кеннеді у формуванні американської політики у в’єтнамські проблемі. Висвітлені позиції різних угрупувань у середині американських правлячих кіл у питанні розробки та реалізації міжнародної політики США щодо В’єтнаму протягом періоду, що досліджується. Встановлено причини втягування Вашингтона у в’єтнамський конфлікт, а також зовнішньополітичні наслідки цих дій для США і В’єтнаму.

Ключові слова: *США, В’єтнам, міжнародна політика, Джон Кеннеді, Нго Дінь З’єм.*

На початку 60-х рр. XX ст. В’єтнам був одним з основних напрямків зовнішньої політики США у Південно-Східній Азії. В умовах “холодної війни” країни, що розвиваються, почали відігравати особливу роль у міжнародних відносинах. США намагалися не допустити посилення впливу СРСР у будь-якому регіоні земної кулі і одночасно посилити свої позиції. Інтерес наддержав до В’єтнаму був обумовлений його виключно вигідним географічним і геополітичним положенням, яке дозволяє контролювати Південно-Східну Азію. Саме тому В’єтнам, незважаючи на значну віддаленість від США, мав важливе значення для американської міжнародної стратегії.

Історіографія проблеми характеризується наявністю робіт, які торкаються окремих аспектів порушеної нами проблематики.

Аналізуючи радянську історіографію питання, перша все, необхідно відзначити праці відомого дипломата, сучасника тих подій А. Громико [1; 2].

У російській історіографії різні аспекти міжнародної політики США вивчали Г. Яскіна і Л. Аносова [3], П. Цветков [4], А. Тимошенко [5].

Серед робіт зарубіжних учених треба виокремити фундаментальні роботи Г. Кіссенджера [6], З. Бжезинського [7], а також дослідження А. Шлезінгера [8], Х. Саммерса [9], Ф. Девідсона [10] і М. Паретті [11].

В українській історіографії порушена нами проблематика висвітлена недостатньо, оскільки основна увага вітчизняних дослідників приділяється військовим (В. Чумак) [11] і геополітичним (С. Юрченко) [13] аспектам формування зовнішньої політики США.

Оте, аналіз історіографії питання переконує в необхідності подальшої розробки та вивчення проблеми. Цьому також сприяє і наявність документальних матеріалів, у тому числі неопублікованих.

Мета статті – проаналізувати еволюцію міжнародної політики США щодо В’єтнаму в 1961–1963 рр.

Після перемоги на президентських виборах у 1960 р. Джон Кеннеді проголосив “новий курс” США в Південно-Східній Азії і намагався створити враження, що відтепер Вашингтон не буде втручатися у долю народів Азії. Проте ситуація у Південному В’єтнамі загострювалася, внаслідок чого до регіону направлялося все більше американських військових, і їх чисельність досягла 2 тис. осіб. У сайгонському порту розвантажувалися сотні американських кораблів з боєприпасами [2, с. 223].

Одним з перших рішень президента Дж. Кеннеді у в’єтнамській проблемі було ухвалення 30 січня 1961 р. розробленого Держдепартаментом і Пентагоном плану збільшення військової допомоги південно-в’єтнамському уряду, який передбачав виділення 42 млн. дол. для збільшення чисельності збройних сил Південного В’єтнаму та підвищення їх боєздатності. Держдепартамент обумовлював надання додаткової допомоги умовами, згідно з яким Нго Дінь З’єм повинен був провести реформи, спрямовані на розширення політичної бази режиму. На думку розробників цього проекту, його здійснення дозволило б “виграти війну протягом 18 місяців” [5, с. 110].

Дж. Кеннеді не вніс жодних змін до цього плану, який був розроблений ще адміністрацією Д. Ейзенхауера, вказавши лише на необхідність більш активних дій і доручивши міністру підготувати пропозиції, спрямовані на розробку більш ефективних засобів боротьби з партизанами [5, с. 110].

Подальші дії США у В’єтнамі президент пов’язував з підготовкою американської армії до ведення “контрпартизанських” бойових дій, з удосконаленням усіх методів, спрямованих на ослаблення національно-визвольного руху. США збільшували чисельність сухопутних військ, у складі яких були створені нові підрозділи спеціального призначення – “зелені берети”, які користувалися особливим ставленням Держдепартаменту.

Для координації американської військової діяльності у В’єтнамі у березні 1961 р. була створена урядова Група контрпартизанських дій, перетворена у січні 1962 р. у Групу спеціальних дій на чолі з військовим радником президента генералом М. Тейлором, яка повинна була визначати конкретні дії США у Південному В’єтнамі.

Не дивлячись на те, що на початку 1961 р. ситуація у В’єтнамі не викликала занепокоєння і не вимагала термінових заходів, Вашингтон був змушений тримати ситуацію в регіоні під контролем у зв’язку з загостренням конфлікту в сусідньому Лаосі.

Для з'ясування стану справ у в'єтнамській проблемі у травні 1961 р. президент Джон Кеннеді направив у Південний В'єтнам віце-президента Ліндона Джонсона, який обговорював питання збільшення військової допомоги уряду в Сайгоні [3, с. 266].

Після повернення до Вашингтону Л. Джонсон намагався переконати президента "не йти" з Південного В'єтнаму і закликав його прийняти важливі рішення щодо Південно-Східної Азії, зробити все, щоб допомогти режиму Нго Дінь З'єма військовими засобами [14, с. 191-194].

Після візиту Л. Джонсона в Південний В'єтнам була направлена місія на чолі з професором Е. Стейлі, яка розробила план економічного розвитку Південного В'єтнаму. Однак, незважаючи на її рекомендації, становище Нго Дінь З'єма продовжувало погіршуватися [1, с. 11].

Потім у В'єтнам з новою місією відправився генерал М. Тейлор, який, з'ясувавши на місці стан справ, зазначив, що проблему Південного В'єтнаму можна вирішити лише військовим шляхом, і запропонував більш активно використовувати американську авіацію в Південному В'єтнамі. Він також запропонував направити у В'єтнам 10 тис. солдат, які повинні були б взяти участь у військових діях [15, с. 502-503].

Унаслідок цього, Дж. Кеннеді дає вказівку збільшити допомогу США Сайгону, відправити додаткову кількість військових, розпочати постачання південно-в'єтнамській армії сучасних видів зброї та амуніції, поліпшити системи комунікацій, надати додаткові транспортні засоби та налагодити розвідувальну роботу. Проте президент утримався від введення у Південний В'єтнам американських бойових підрозділів, не погодившись з пропозиціями М. Тейлора щодо безпосередньої участі американських солдатів у військових діях проти в'єтнамського населення [5, с. 112].

На початку 1962 р. здійснювався план "контрпартизанських дій", який був спрямований на досягнення двох цілей. По-перше, переозброєння, збільшення чисельності та поліпшення підготовки урядової армії з допомогою американців повинні були підвищити її боєздатність та забезпечити перемогу над партизанами. Завданням радників, у розпорядженні яких були авіація, засоби зв'язку, було не лише навчання солдатів і офіцерів, але і безпосередня участь у бойових діях, здійснення розвідувальних і диверсійних операцій.

Іншою складовою частиною цього плану було створення так званих "стратегічних селищ". Розробники "контрпартизанської війни", спираючись на досвід придушення визвольних рухів на Філіппінах у 1950-х рр., розраховували ізолювати партизан від зв'язку з сільським населенням, позбавивши їх джерел постачання та людських ресурсів. Для цього передбачалося переселити селян в укріплені поселення і сформувати з прихильників уряду збройні загони самооборони при одночасному проведенні політичних реформ і збільшення економічної допомоги. Одним з основних ініціаторів програми був керівник бюро розвідки і досліджень Держдепартаменту Р. Хілсмен, якого підтримували президент і його брат, міністр юстиції Р. Кеннеді [8, с. 495-503].

Цей проект повинні були спільно виконувати Міністерство оборони і ЦРУ. Проте Пентагон з самого початку намагався захопити ініціативу в свої руки. У лютому 1962 р. було створено Військове командування США у В'єтнамі, яке очолив генерал П. Харкінс, а у Вашингтоні була створена посада помічника голови Об'єднання комітетів начальників штабів з контрпартизанської діяльності, яку обійняв генерал Ст. Крулак. Військові керівники вважали, що головну увагу треба приділяти військовим діям, покладаючи надії на збільшення мобільності південно-в'єтнамської армії. Кількість радників, яка складала наприкінці 1961 р. понад 3 тис. осіб, до кінця 1962 р. зросла до 11 тис., а в 1963 р. – до 16 тис. осіб [9, с. 31-32]. Якщо економічна допомога уряду США Нго Дінь З'єма у 1961–1963 р. зросла з 145 до 186 млн. дол., то військова – з 65 до 185 млн. дол. [14, с. 144].

Перебіг військових дій у 1962 р. виправдовував оптимістичні сподівання керівництва США. Широке застосування танків, артилерії і особливо літаків і вертольотів дозволило південно-в'єтнамським військам на певний час захопити ініціативу в боротьбі з партизанськими підрозділами. Проте американські військові радники, які брали участь у військових діях, почали нести втрати. У 1961 р. було вбито 14, у 1962 р. – 109 і в 1963 р. – 489 осіб [5, с. 113].

Повідомлення про успішну реалізацію планів контрпартизанських дій активно впливали на ставлення Дж. Кеннеді і його оточення до в'єтнамської проблеми. Більшість керівників зовнішньої політики країни схилялося до військового вирішення питання, розраховуючи на те, що війська Нго Дінь З'єма зможуть перемогти партизан. Унаслідок цього, Дж. Кеннеді і Д. Раск відмовилися розглядати пропозиції К. Гелбрейта, які підтримав і А. Гарріман, щодо політичне врегулювання в Південному В'єтнамі [16, с. 67-672]. Впевненість у швидкій перемозі переважала, внаслідок чого, міністр оборони Р. Макнамара після консультацій з президентом наказав розпочати підготовку плану скорочення чисельності радників і зменшення військової допомоги південно-в'єтнамської армії сподіваючись на те, що перемога буде досягнута до 1967 р. [16, с. 160].

Віддавши ініціативу в реалізації в'єтнамської політики США Пентагону, Дж. Кеннеді у той же час прагнув утримати важелі найважливіших рішень у своїх руках. Він також вважав, що в середині країни не треба привертати особливої уваги до подій у Південно-Східній Азії. Представники адміністрації у публічних виступах наголошували на другорядній ролі США у війні, підкреслюючи, що південно-в'єтнамський уряд повинен самостійно її виграти. Вони також заперечували участь американських радників у військових діях. Президент особливо наполягав на необхідності приховувати ці факти від журналістів і від конгресу, болісно реагуючи на критичні повідомлення окремих кореспондентів, які працювали у Південному В'єтнамі [5, с. 113].

Проте наприкінці 1962 р. з'ясувалося, що оптимізм адміністрації був невиправданим. Використання артилерії та повітряного бомбардування збільшували жертви серед мирного населення, позбавляли селян засобів до існування і спричиняли вороже ставлення до правлячого режиму. Негативні наслідки військових

дій ще більше поглиблювалися результатами здійснення програми створення “стратегічних селищ”, оскільки військове командування США усунулося від контролю за цією частиною плану “контрпартизанських дій” і віддало його силам безпеки Південного В’єтнаму, які очолював брат правителя країни Нго Дінь Нью. Дж. Кеннеді був стурбований відсутністю прогресу в реалізації американських планів у Південному В’єтнамі [5, с. 114].

Під тиском військової еліти, вирішення в’єтнамської проблеми перевели на військові рейки. Президент Дж. Кеннеді, очевидно, заспокоював себе думкою, що кожна поступка буде останньою, але потім він знову і знову поступався тиску з боку Пентагону.

Слід мати на увазі, що, як свідчить помічник президента А. Шлезінгер, посадові особи з Сайгона дезінформували його, оскільки міжнародну політику США у В’єтнамі у цей час розробляли ті ж самі люди, які в минулому готували вторгнення на Кубу, виступали проти уряду Суванна Фума в Лаосі, а згодом зайняли жорстку позицію під час Карибської кризи [4, с. 45]. Вони вимагали від Дж. Кеннеді ще більше “американізувати” південно-в’єтнамську війну і врешті-решт домоглися свого.

Хто ж були ці люди? До групи “яструбів” у середині американського істеблішменту належали міністр оборони Роберт Макнамара, спеціальний помічник президента генерал Максуелл Тейлор, спеціальний помічник президента у справах національної безпеки Макджордж Банді, а також численні представники Пентагону і ЦРУ.

Президента Дж. Кеннеді все частіше почали звинувачувати в тому, що він діє у В’єтнамі з позиції “слабкості”. Він досить чутливо сприймав ці розмови, і наказав підготуватися до введення американських бойових частин у В’єтнам, “якщо це буде необхідно” [11, с. 115-116].

Проте окремі американські політичні діячі розуміли, що програма, запропонована М. Тейлором і яку активно підтримує Пентагоном, є помилковою. До них, зокрема, належав посол США в Індії Д. Голбрейт, якому президент доручив відвідати Сайгон і повідомити свої рекомендації.

Незабаром Д. Голбрейт направив у Вашингтон звіт, в якому звертав увагу керівника країни на те, що сайгонівський уряд неефективний, і підкреслював, що південно-в’єтнамські селяни виступають проти режиму Нго Дінь З’єма. Американський посол у Делі натякав Джону Кеннеді на те, що з усунення Нго Дінь З’єма з посади дозволить США покращити свої позиції у В’єтнамі. Точку зору Д. Голбрейта підтримав і відомий американський політичний діяч А. Гарріман.

Проте необхідно розуміти, що Д. Голбрейт і А. Гарріман не збиралися відмовлятися від геополітичних цілей США у В’єтнамі, вони лише вважали, що проблеми Вашингтона у Південному В’єтнамі мають не військовий, а політичний характер.

Такими були дві різні точки зору на методи, за допомогою яких США повинні були реалізовувати свою політику щодо В’єтнаму. Одна з груп найближчого оточення президента пропонувала йому домогтися виконання цих цілей за допомоги військових дій, інша – закликала врегулювати проблему політичним засобам. Проте перемогли все ж прихильники активізації прямих військових зусиль США в Південному В’єтнамі [1, с. 129].

Після цього Дж. Кеннеді активізує міжнародну політику США у в’єтнамській проблемі. 15 грудня він обмінюється листами з Нго Дінь З’ємом, підтверджуючи наміри США продовжувати надавати підтримку сайгонівському уряду. Разом з тим він закликає Нго Дінь З’єма вести більш активну війну з партизанським рухом. Для заспокоєння місцевого населення Дж. Кеннеді рекомендує провести соціальні реформи.

Офіційний Вашингтон почав широко поширювати версію про те, що уряду в Сайгоні вдалося впоратися з становищем і що рух проти цього режиму пішов на спад. Проте реальний стан справ у Південному В’єтнамі, партизанські сили якого під час президентства Дж. Кеннеді знищили або взяли в полон 300 тис. солдатів противника, а також більше 2 тис. американських солдатів і офіцерів, були зовсім іншим.

На початку 1963 р., стурбована міжнародною політикою США у Південному В’єтнамі, газета “Нью-Йорк Таймс” опублікувала серію статей свого кореспондента у Сайгоні Девіда Хелберстема, в яких він піддав серйозній критиці курс адміністрації у цьому регіоні. Президент за порадою Держдепартаменту вимагав від газети відкликати Д. Хелберстема з Сайгона. Прагнучи заспокоїти ситуацію навколо в’єтнамської проблеми, Дж. Кеннеді в січні 1963 р. заявив конгресу, що “справи режиму Нго Дінь З’єма і США йдуть непогано”. Проте це була ілюзія [2, с. 220].

До середини 1963 р. в американській пресі з’являється все більше статей, в яких міститься аналіз реального становища в Південному В’єтнамі, а також публікуються фотографії буддистських ченців, що спалюють себе на знак протесту проти режиму Нго Дінь З’єма. З американського посольства у Вашингтон йшли тривожні телеграми, які свідчили про те, що Нго Дінь З’єм перестає користуватися будь-якою підтримкою в Сайгоні.

21 серпня 1963 р. президент Дж. Кеннеді скликає в Білому Домі нараду щодо в’єтнамської проблеми, на якій було прийнято рішення відмежуватися від найбільш негативних дій уряду Нго Дінь З’єма. 23 серпня Держдепартамент виступив із заявою, що “уряд Південного В’єтнаму порушив свої запевнення про те, що проводить політику примирення з буддистами і що США засуджують репресивні заходи подібного типу” [1, с. 209; 2, с. 233].

Дж. Кеннеді направляє Нго Дінь З’єму особистого листа, в якому зазначає, що останній втрачає підтримку громадськості, і вимагає “гнучкої внутрішньої політики”, попереджаючи, що в іншому випадку США буде важко здійснювати свою “допомогу” його уряду.

Незабаром у Сайгон приїжджає новий американський посол Генрі Кебот Лодж, який у своїх листах починає переконувати президента в тому, що для США було б вигідно усунути Нго Дінь З’єма. Пізніше Дж. Кеннеді відкликає з Сайгона представника ЦРУ, який був прихильником Нго Дінь З’єма.

Влітку і восени 1963 р. невдоволення південно-в'єтнамців режимом Нго Дінь З'єма досягло апогею, він разом з братом були вбиті, а влада перейшла до військового уряду [17, с. 140]. Проте політика військового втручання тривала. Слід, зауважити, що президент Дж. Кеннеді все ж таки зрозумів, що продовжувати таку політику у В'єтнамі безглуздо. За кілька тижнів до смерті він зазначив: "Ми можемо допомагати їм, ми можемо надати їм спорядження, ми можемо відправити туди своїх людей в якості військових радників, але виграти війну повинні вони самі" [2, с. 234].

Саме в цьому висловлюванні президента помітні прояви реалістичного підходу до в'єтнамської проблеми. Дж. Кеннеді, очевидно, починав розуміти, що пряме американське втручання у справи Південного В'єтнаму приречене на провал.

Таким чином, міжнародна політика президент Дж. Кеннеді у В'єтнамі була проявом "реальної політики" – політики з позиції сили. США поступово перетворювали Південний В'єтнам в свою військову базу. Американська політика у цьому регіоні продемонструвала помилковість міжнародного курсу демократів, а також була свідченням глибокої кризи геополітичної стратегії США, нерозуміння її керівниками процесів суспільного розвитку, зміни ситуації у світі.

Президент Дж. Кеннеді, хоча і розумів небезпечність таких дій, продовжував активно втручатися у внутрішні справи в'єтнамського народу. США прагнули зміцнити свій вплив у Південно-Східній Азії, створити противагу радянській присутності в Азії, і забезпечити контроль над національно-визвольними рухами.

Теорія політичного реалізму, на основі якої діяли американські політики, на практиці виявилася неспроможною. Боротьба за сфери впливу і ведення силової міжнародної політики , яка повинна протистояти комунізму, були реалізацією цієї теорії. На думку Г. Кіссінджера, головною причиною втручання США у конфлікт у В'єтнамі була думка, що втрата В'єтнаму призведе до катастрофи у всій не комуністичній Азії включаючи і Японію.

Аналізуючи обраний президентом зовнішньополітичний курс, окремі історики (А. Шлезінгер) намагаються виправдати дії Дж. Кеннеді, стверджуючи, що наприкінці свого правління він більш тверезо підходив до оцінки подій і розумів, що його політика зайшла в глухий кут.

Існує також думка (радник президента К. О'Доннел), що Дж. Кеннеді мав намір вивести американські війська з В'єтнаму після виборів у 1964 р. Проте не можна не враховувати той факт, що, незважаючи на сумніви президента, втручання Вашингтона у В'єтнам посилювалося, і після військового перевороту американці були ще більше втягнутими у в'єтнамські справи.

Отже, президент Дж. Кеннеді залишив міжнародну політику США у В'єтнамі у спадщину президенту Л. Джонсону, що мало значний вплив на розвиток подій в Індокитаї у наступні роки і було передумовою активної участі США у війні у В'єтнамі.

Джерела та література

1. Громыко А.А. 1036 дней президента Кеннеди / А.А. Громыко. – М.: Политиздат, 1968. – 279 с.
2. Громыко А.А., Кокошин А.А. Братья Кеннеди / А.А. Громыко, А.А. Кокошин. – М.: Мысль, 1985. – 471 с.
3. Яскина Г.С., Аносова Л.А. Вьетнам: история, политика, экономика / Г.С. Яскина, Л. А. Аносова. – М.: Экономика, 2000. – 354 с.
4. Цветов П. Вьетнам–США: зигзаги истории / П. Цветов // Азия и Африка сегодня. – 2001. – № 10. – С. 45-47.
5. Тимошенко А.Г. Формирование политики администрации Д. Кеннеди в Индокитае (196–1963 гг.) / А.Г. Тимошенко // Вестник Томского государственного университета. – 2007 . – № 303. – С. 109-117.
6. Киссинджер Г. Дипломатия / Г. Киссинджер; [пер. с англ.]. – М.: Науч.- изд. центр "Ладомир", 1997. – 847 с.
7. Бжезінський З. Вибір: світове панування чи світове лідерство / З. Бжезінський. – К.: Видавничий дім "Києво-Могилянська Академія", 2006. – 203 с
8. Schlesinger A. Robert Kennedy and His Times / A. Schlesinger. – N.-Y.: Ballantine Books, 1985. – 1069 p.
9. Summers H. Vietnam War Almanac / H. Summers. – N.-Y.: Facts on File, 1985. – 436 p.
10. Дэвидсон Ф. Б. Война во Вьетнаме / Ф. Б. Дэвидсон. – М.: Изографус, 2002. – 248 с.
11. Паренти М. Власть над миром. Истинные цели американского империализма / М. Паренти; [пер. с англ. Л. Афанасьевой]. – М.: Поколение, 2006. – 288 с.
12. Чумак В.М. Ядерна стратегія США: від перевершення до нерозповсюдження: Монографія / В.М. Чумак. – К.: НІСД, 1999. – 304 с.
13. Юрченко С.В. Внешнеполитический механизм США в период становления глобальной державы (1940–1960 гг.) / С.В. Юрченко. – Севастополь: "Мир", 2001. – 88 с.
14. America in Vietnam. A Documentary History / [Ed. by W. Williams, Th. McGormick, L. Gardner, W. LaFeber]. – Garden City: Anchor Books, 1985. – 345 p.
15. История США. В 4 т. – Т. 4. 1945–1980 / [отв. ред. В.Л. Мальков]. – М.: Наука, 1987. – 731 с.
16. The Pentagon Papers. The Defense Department History of United States Decision Making on Vietnam. The Senator Gravel Edition. – Boston: Beacon Press, 1971. – Vol. 2. – 854 p.
17. Сергеев Ф.М. Тайный путь США к войне во Вьетнаме / Ф.М. Сергеев / / Новая и новейшая история. – 1985. – № 3. – С. 134-157.

Goncharenko A. The evolution of US foreign policy in relation to Vietnam, 1961–1963.
The article examines the evolution of international policy of the USA against Vietnam in 1961–1963. It is described the reasons for Washington's support for South Vietnamese government in Saigon. It is clarified the role of U.S. President John Kennedy in formation American policy in the Vietnam problem. It highlights positions of the various groups in the middle of the American ruling circles on the issue of international development and implementation of the United States policy against Vietnam during the period that is investigated. It is concluded the causes of involvement of Washington during the Vietnam conflict, and foreign policy consequences of these actions for the United States and Vietnam.
Key words*: the USA, Vietnam, international policy, John Kennedy, Ngo Dinh Diem.*